

El Parc Natural del Montgrí, les illes Medes i el Baix Ter

Una terra, una esperança ...

1.- Portada

2.- El litoral empordanès, per la seva privilegiada situació geogràfica, és un dels territoris de Catalunya que de manera secular han estat més transformats per l'actuació humana. D'ençà l'home del Paleolític, instal·lat a les coves del Montgrí, són moltes les cultures que en un moment o altre de la història hi han deixat la seva petja.

3.- Aquesta ocupació de l'entorn, sàvia i harmoniosa fins a mitjans de la passada centúria, ha permès compatibilitzar l'activitat humana i el manteniment d'un medi natural extremadament ric. És per aquesta raó que, malgrat l'alt grau d'afaiçonament del paisatge, la zona concentra una biodiversitat realment excepcional, segurament la més elevada en el conjunt del territori català.

4.- Així doncs, en l'àmbit del massís del Montgrí i el Baix Ter s'hi apleguen els ecosistemes més representatius dels espais litorals de la Mediterrània occidental. Són els fons marins de roques o de sorres, els penya-segats litorals, les màquies i garrigues, les pinedes de marina, les dunes i els sorrals, les llacunes salabroses i els estanys d'aigua dolça, els boscos de ribera, les comunitats palustres i els ambients de closes i conreus de la plana agrícol.

5.- En tot aquest marc escènic que fins ara hem descrit, el massís del Montgrí, "el botó de la roda de l'Empordà" com el donà a conèixer Josep Pla, fa de frontissa entre les planes de la Muga i el Fluvià, al nord, i del Ter i el Daró, al sud. Aquesta immensa penya calcària es caracteritza als espais interiors per la seva mala petja i el domini de les màquies i les garrigues, hàbitats avui en dia molt escassos i on s'hi recullen espècies en clara davallada poblacional.

6.- És a la banda de mar, però, on el Montgrí mostra la seva major magnificència. Aquí la costa es fa més brava que enlloc, i la muntanya alça els seus penya-segats en un tram de gairebé 9 km tan verges com articulats, en ocasions amb caigudes que superen en escreix els 100 metres. Aquest és el regne dels falcons, dels falciots i els roquerols, que es llencen a cel obert enmig d'uns dels paratges més espectaculars de tot el litoral.

7.- A menys d'1 km del Cap de la Barra, enfront mateix de l'Estartit, hi trobem l'arxipèlag de les Medes, conjunt de set illots de diferent ordre amb una superfície

total de prop de 22 ha. Les Medes, les illes per excel·lència de Catalunya, no són altra cosa que un fragment del Montgrí endinsat dins del mar, resultat de processos erosius que acabaren separant el que milers d'anys enrera fou una mateixa unitat paisatgística.

8.- Les illes Medes, malgrat la percepció que hom té quan s'hi atansa d'arribar al reialme de les aus, són de fet mundialment conegudes per l'exuberància i riquesa de les seves biocenosis marines. No debades són milers els visitants que any rera any exploren i es recreen amb l'observació de les comunitats de sota aigua, resseguint el seu relleu i endinsant-se en el misteri de les nombroses cavitats submarines.

9.- Ja altre cop a la franja litoral, entre el massís del Montgrí i les muntanyes de Begur, els aiguamolls del Baix Empordà constitueixen els darrers reductes del que fou una extensa plana dominada per les aigües. Així, a l'extrem nord de la badia, al cor del nucli de l'Estartit i davant mateix de les illes Medes, hi ha les basses del Ter Vell, antiga desembocadura d'aquest riu abans no fou desviada al que és la gola actual, al bell mig de la badia.

10.- Una mica més al sud, a banda i banda de la desembocadura del Ter, hi trobem els ambients de maresma més condicionats per la influència de la salabror. És el domini dels salicorniars i les jonqueres, amb presència d'algunes llacunes on hi romanen encara espècies tan emblemàtiques com el fartet, últim reducte d'aquest petit peix al conjunt del litoral gironí.

11.- Al municipi de Pals, a la desembocadura del rec del Molí o antic Daró, hi ha la zona humida amb major potencial biològic del conjunt d'aiguamolls baixempordanesos. Són les Basses d'en Coll, amb més de 4 hectàrees d'aigües lliures embolcallades per extensos canyissars i espais agrícoles lliurats al conreu de l'arròs. Aquí, als anys setanta, la població d'anàtides hivernants superava el miler, i a banda de l'arpella com a nidificant, la zona acollia una reeixida colònia d'agró-roig.

12.- El conjunt d'aquestes zones humides es caracteritza per situar-se a la banda litoral. És per això que en tots els casos confronten amb els ambients de sorrals i dunes, hàbitats avui molt escassos per raó dels processos d'urbanització que s'han donat arran de mar. Com a lloc més significatiu en l'àmbit del Baix Ter ens cal fer referència a les dunes fins fa ben poc ocupades per l'antiga emissora de Ràdio Liberty, la presència de la qual ha permès mantenir comunitats molt properes al que eren aquests hàbitats en el seu estat primigeni.

13.- Terra endins, la plana acull un seguit d'antics estanys dessecats majoritàriament entre els s. XVII i XVIII. Totes aquestes zones recuperen els seus vells dominis en èpoques de fortes pluges i d'avingudes. Al nord, l'antic estany de Bellcaire senyoreja als peus del Montgrí, en un enclavament estratègic pel que fa a la connectivitat entre els aiguamolls d'ambdues planes empordaneses.

14.- A l'extrem sud del Baix Ter, sota mateix del Pedró de Pals, hi trobem el que fou l'antic estany d'aquesta vila, dessecat mitjançant l'excavació a la roca del Rec d'es Coll i per on l'aigua s'acabà escolant cap a mar. Aquest estany, avui bàsicament ocupat per camps d'arròs, tenia una superfície d'unes 80 hectàrees, i encara ara és ben fàcil a vol d'ocell observar-ne el seu perímetre.

15.- Una mica més cap a ponent, a l'altre costat del turó del Mas la Barraca, ja al terme de Palau-sator, hi trobem l'antic estany de Boada, del qual s'en conserven dues cubetes on l'aigua encara hi roman tot l'any. Val a dir que una d'aquestes cubetes ha estat parcialment recuperada com a estany permanent, i és precisament aquest lloc l'únic de la comarca on l'arpella s'hi estableix de manera regular com a nidificant.

16.- Tot aquest sistema d'antics estanys i zones inundables es contextualitza en el marc d'una plana humida extremadament fèrtil, en la qual el cultiu de l'arròs té una especial hegemonia en el marge dret del Ter. El paisatge, cobert d'aigua força mesos l'any, esdevé mirall de pobles i refugi d'aus i de vida, i és part important d'una economia de caràcter agrícola però que a la vegada atorga un marcat segell de qualitat a les activitats terciàries.

17.- L'aigua, on té la seva gènesi aquesta gran planura, arriba i s'escampa arreu a partir del riu Ter, el qual estructura al seu voltant unes ufanes comunitats biològiques. Són els boscos de ribera, els sorrals i els petits illots de graves i còdols, la vegetació palustre on l'aigua és soma El gran riu, a més, amara les terres i ha permès el desenvolupament d'una puixant activitat agrària, fins fa ben poc base socioeconòmica de moltes generacions.

18.- L'aigua que arriba del Ter i també del Daró es reparteix per tots els racons de la plana mitjançant una complexa xarxa de recs i canals. Aquests petits cursos d'aigua porten la saba arreu, i són importantíssims elements de biodiversitat en arrecer la fauna que no només hi fa estada sinó que també els utilitza pels seus desplaçaments d'un lloc a l'altre.

19.- Molts d'aquests paratges naturals que fins ara hem pogut recórrer deuen part de la seva bellesa i encant a la mà de l'home, que sovint els ha fet dòcils i assequibles, tot i mantenint-ne els valors ambientals. De fet, força espècies s'han

desenvolupat profitosament a redós de les ancestrals activitats humanes. A la vegada, els paisatges més propis i emblemàtics ja no s'entendrien sense aquells elements culturals que en són indestriables. Home i paisatge es realcen mútuament, i acaben per identificar unes essències i un passat comú que ens reconeix com a poble.

20.- Així, el Montgrí té la seva ensenya, i també la té la plana en cadascuna de les viles i pobles que s'escampen aquí i allà, sempre dalt dels turons esventats i lluny del perill d'avingudes i de les miasmes que segles enrera condicionaren el seu assentament. Avui, passada la por i aquells temps que ens diuen calgué patir, cada campanar en vigila un altre, i també el creixement de les arbredes per Sant Joan i el retorn de les cigonyes a les darreries d'estiu.

21.- Malgrat aquesta configuració paisatgística que ha fet del territori empordanès un dels indrets més cobejats de casa nostra, el cert és però que en les darreres dècades un desenvolupament mal entès està posant en risc la durabilitat del territori, amb actuacions agressives que malbaraten els recursos, hipotequen el futur i ens manlleven els nostres principals signes d'identitat. Així, el *País Petit* ha reulat sovint enfront d'un creixement urbanístic expansiu, que sense miraments ha anorreat els nostres paratges més ancestrals i de major valor agronòmic. La taca urbanitzada s'ha fet diàfana, sovint irreverent i sempre destructora dels valors ambientals i culturals.

22.- El pretext d'una oferta turística mal anomenada de qualitat, roman també al darrera d'un bon nombre d'actuacions que amb el pas dels anys han privatitzat el territori i han sostret a una gran part de la ciutadania la possibilitat de gaudir-ne. Al final res de res, terres desvaloritzades, paisatges profanats, natura esmicolada i un futur del tot incert.

23.- Dissortadament, la declaració de figures de protecció especial ha estat avui el procediment que s'ha mostrat més efectiu en la preservació del territori i els seus valors. Tal vegada força municipis han cercat en la defensa de l'autonomia local i la voluntat de no ingerència el millor pretext per atemptar contra el patrimoni comú i subjugar-se als interessos econòmics d'una oligarquia dominant. Al Baix Ter, amb unes zones humides excloses a darrera hora fa vint-i-cinc anys del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, en sabem prou d'aquest mercadeig d'interessos i de la prevalença de la desraó.

24.- Ara, però, ens toca guanyar. Massa batalles perdudes i molts anys pidolant en pro de la identitat col·lectiva i del respecte cap a unes terres i una cultura que ens estimem. Després de tant temps exclamant-nos enmig del no res, una

esperança s'obre per reconquerir paratges perduts i arraconats, amagats per la por i silenciats per aquells que ens voldrien ignorants.

25.- Ara és temps de victòria, d'emmudir la infàmia i d'aturar la cobdícia. Ara és temps d'esperança, d'oportunitats per la vida i de recuperar paisatges ferits pel mal senderi.

26.- Ara és temps de lleure, de passejar i compartir il·lusions amb amics, de llevar-nos sense neguit, amb la serenor que res no ens pot passar. D'aprofitar el que tenim, de que res esdevingui sobrer i que tot es complementi per continuar endavant.

27.- Ara és temps d'anar al camp i fer créixer l'arròs, de fer córrer l'aigua i de gaudir com la terra esdevé mare que tot ens ho dóna. Ara és hora de plantar blat, ordi, civada o userda, i contemplar com verdeja sota el vol lliscant del cendrós.

28.- Ara és temps d'alçar les pedres i de recuperar els masos, de ser casa de tots i punt de trobada. Ara és hora d'enaltir les torres i que esdevinguin punt de guaita enfront dels mesquins i la roïnesa.

29.- Ara és temps de rasclers, de garriga i estepa, de balca, de terra mullada, de saule i de vern. Ara és temps de verd-blau, de groc, de vermell de rosella, de coixí de monja a la gola del Ter i margalló al puig de la Palma.

30.- Ara és temps de créixer plegats i d'aprendre a volar amb aquell plomatge que entoma la tramuntana. Ara és temps de bernats a les closes, corriols a les platges i de ducs a les penyes prop del Castell.

31.- Ara és temps d'avançar, d'arraconar la migranya i de ser forts. De donar-nos la mà, d'estrènyer el puny i comprometre la paraula per un país que volem millor. Ara és hora de revolta. De ser dones i de ser homes. De ser grans amb seny i joves dominats per la rauxa. Ningú no pot decebre ningú. Ens hi juguem massa. De fet ens ho juguem tot!